

УДК 361.5
П 18

Іванна ПАРФАНОВИЧ

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ

Методологічним підходом до профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл визначено синергетичний як посилення ефекту профілактики внаслідок спільної дії, взаємовпливу, узгодженості форм, методів, напрямів, технологій, напрямів роботи. Синергетичний підхід пропагується до: сутнісного розуміння, механізмів формування девіантної поведінки; загальнодержавного інституційного забезпечення життєдіяльності і розвитку дівчат, організації профілактики на регіональному рівні, в мікросоціальному середовищі, референтному оточенні, за місцем проживання, навчання, дозвілля дівчат; системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл.

Ключові слова: *дівчата, девіантна поведінка дівчат, профілактика девіантної поведінки дівчат, синергетичний підхід.*

Постановка проблеми. Реалізація профілактики девіантної поведінки дівчат повинна бути забезпечена синергетичним підходом. Як застосування методологічного підходу, це передбачає якісне поєднання явищ, зв'язків, їх взаємовплив та посилення результативності профілактичного процесу. У поліпшенні профілактики девіантної поведінки дівчат це передбачає врахування: поглядів на проблему відхилень у поведінці дітей за кордоном, з боку релігійно-церковних громад у питаннях виховання дітей, механізми соціального захисту неповнолітніх; вплив референтного оточення на розвиток і поведінку особистості: сім'ї, шкільного колективу, дівочої культури, неформальних груп; основи ранньої профілактики та специфіку корекційної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для розкриття такого підходу в профілактиці поведінкових девіацій дівчат доцільно розмежувати зміст низки понять, які у єдності визначають сутність поняття «синергетичний підхід»:

- «синергетичний ефект – комбінований вплив двох або більше чинників, який характеризується тим, що їх об'єднана дія істотно перевершує ефект кожного окремо взятого складника та їхньої суми» [4, 62];
- «синергія – сумісна дія; взаємодія різних потенцій або видів енергій у цілісній дії», а «синергетика – наука, яка досліджує процеси переходу складних систем із невпорядкованого стану в упорядкований і відкриває такі зв'язки між елементами цієї системи, за яких сумарна дія у межах системи перевищує за своїм ефектом просту суму ефектів дії кожного з елементів окремо» [5, 263];
- «педагогічна синергетика – галузь педагогічного знання, світогляд якої відображений у теорії, принципах і закономірностях самоорганізації педагогічних систем» [9].

Отже, «синергетичний підхід дає можливість розглянути широкий контекст ціннісних орієнтирів за допомогою різноманітних нелінійних зв'язків між теоріями, підходами, феноменами і становить урешті-решт синтез різних підходів» [8, 13 – 14]; «...на відміну від міждисциплінарного системного підходу першої половини ХХ століття, синергетична парадигма не тільки «об'єднує» попередні теорії, а також і «збагачує» їх у результаті синтезу, злиття окремих частин у єдину систему за рахунок так званого «підсилювального» ефекту [4, 62]. О. Вознюк пропонує розглядати синергетичний підхід як метод аналізу розвитку вітчизняної педагогічної думки [1]. Проте невизначеним залишається синергетичний підхід до профілактики девіантної поведінки дівчат-школярок.

Визначення мети та завдань дослідження. У статті ми розкриваємо синергетичний підхід як один з методологічних підходів у системі профілактики девіантної поведінки дівчат. Синергетичний підхід пропагується нами до: 1) сутнісного розуміння, механізмів формування девіантної поведінки; 2) загальнодержавного інституційного забезпечення життєдіяльності і розвитку дівчат, організації профілактики на регіональному рівні, в мікросоціальному середовищі, референтному оточенні за місцем проживання, навчання, дозвілля дівчат; 3) системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл.

Основний зміст і результати дослідження. 1. Зазначається, що: «Мультифакторний, комплексний характер реальних соціальних процесів, що відбуваються у сучасному суспільстві, вимагає адекватної методології дослідження. Сучасна наука прагне знайти нові підходи до опису, пояснення і прогнозування соціальних процесів. Одним із можливих методологічних прийомів є синергетичний підхід, що характеризується міждисциплінарністю, комплексністю, оцінкою динамічних процесів... враховує всі види соціальної і особистої енергетики діяльності...» [7, 329].

А. Маслоу досліджено значення синергетики у профілактиці проявів різних видів девіантної поведінки [2, 141]. Згідно з його позицією, при

організації сприятливих позитивних впливів зовнішнього оточення дія внутрішніх мотивів поведінки забезпечуватиме позитивну спрямованість розвитку особистості. З огляду на таку позицію, саме синергетичний підхід дає можливість виявити загальні тенденції у виникненні, формуванні різних видів девіантної поведінки дівчат, зростання якої у всіх проявах констатується сьогодні. Вивчення медико-біологічного, психолого-педагогічного, соціального підходів до детермінації поведінкових девіацій підтверджує необхідність синергетичного підходу, оскільки окреслені детермінанти взаємозумовлені, і констатується, що прояв поведінкових відхилень диктується зміщеннями у багатьох сферах розвитку особистості, є комплексною детермінацією, що демонструється на Рис. 1.

Виникає необхідність дослідження соціально-психологічного стану дівчат за критеріями соціального, психолого-педагогічного розвитку, проявів девіантної поведінки. Таким чином передбачається врахування як детермінант, що диктуються зовнішніми (соціальними, педагогічними) факторами, так і внутрішніми (мотиви, потреби, риси характеру) та їх прояву в поведінці особи.

2. «Синергетика (або теорія самоорганізації) стосовно соціальних процесів полягає на паралельності та взаємодоповненні організаційних (характерних для модерністської культури) й самоорганізаційних (визначальних для традиційних культурних способів соціального упорядкування) механізмів породження соціального порядку» [6, 334]. Синергетичний підхід до дослідження передбачає породження у середовищі, що має нелінійну динаміку, нових структур, визнання пріоритету можливого над реальним, а також появу нових властивостей соціально-виховної системи, педагогічних практик, що повною мірою не відповідають класичним управлінським впливам [3].

З метою загальнодержавного інституційного забезпечення життєдіяльності і розвитку дівчат, організації профілактики на регіональному рівні, в мікросоціальному середовищі, референтному оточенні, за місцем проживання, навчання, дозвілля дівчат розроблено й упроваджено в практичну діяльність закладів, установ, організацій регіональну програму Діагностика і профілактика девіантної поведінки дівчат шкільного віку (Тернопільська область, 2009 – 2010 рр.). Запропонована експериментальна програма діагностики і профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віком має ознаки синергетики, а саме:

1) усі заклади, установи, організації при здійсненні профілактики зберігали свої функції і водночас, згідно із завданнями програми, у їхню діяльність впроваджувалися нові форми роботи, зокрема, що стосувалися взаємодії соціальних структур у профілактичному процесі;

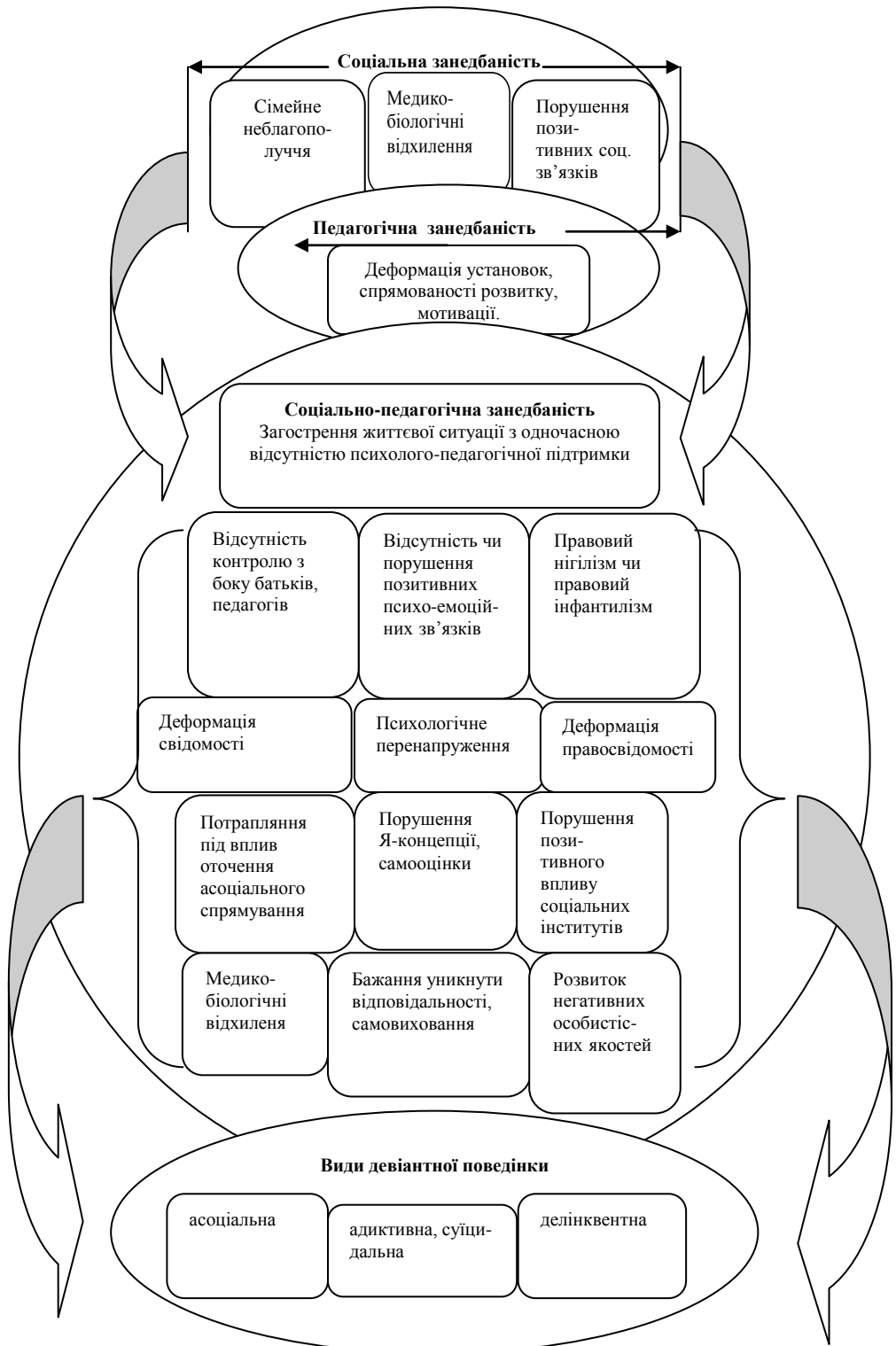

Рис. 1. Механізми формування девіантної поведінки дівчат

2) пріоритетна роль у профілактиці девіантної поведінки дівчат належить соціальному педагогу загальноосвітньої школи, однак посилення потребують і медичний, і правовий, і психологічний аспекти діяльності;

3) здійснення організаційного, психолого-педагогічного, науково-методичного забезпечення профілактичного процесу школи побудоване на їх паралельності та взаємодоповнюваності.

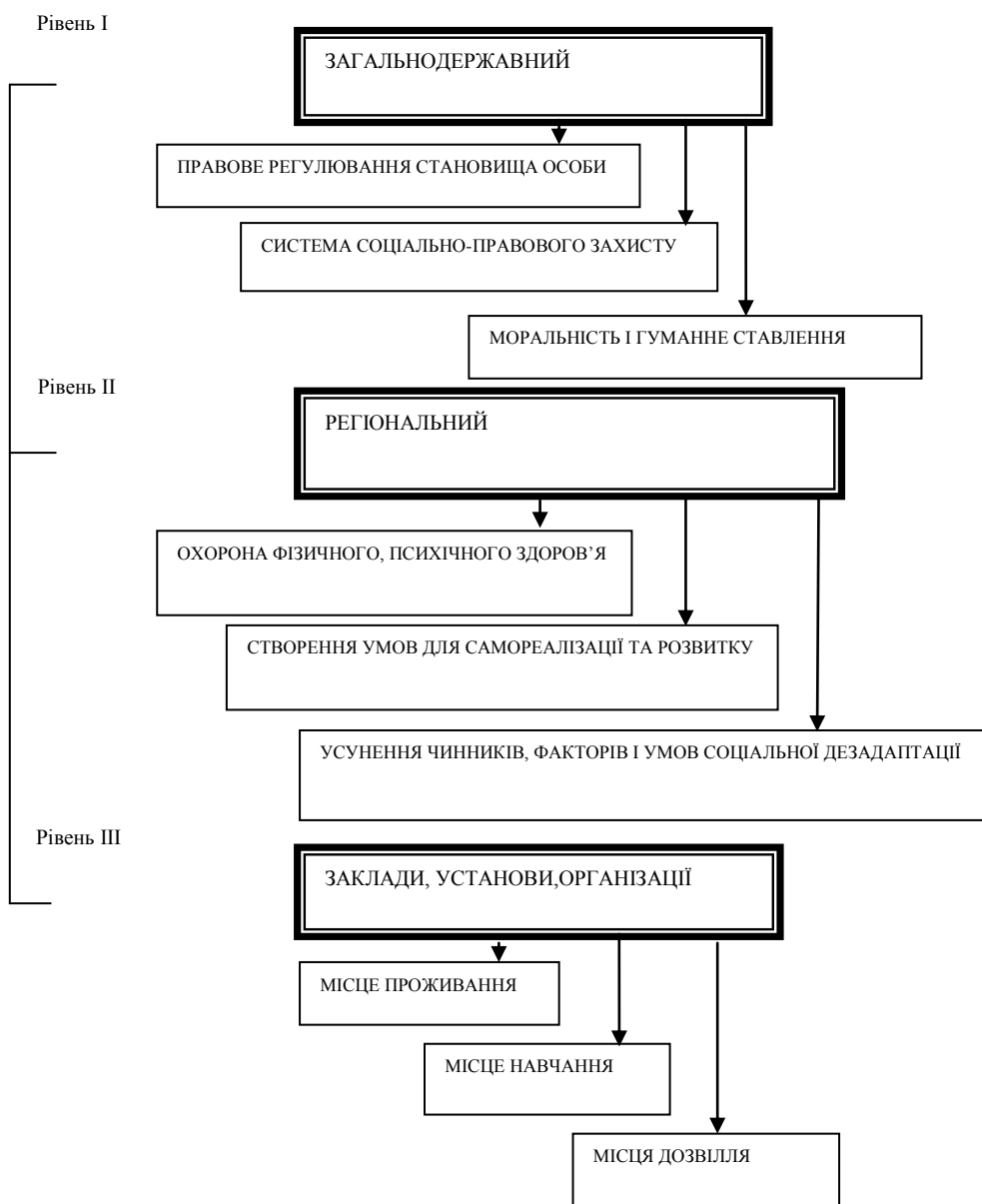

Рис. 2. Рівні соціально-правового захисту дівчат загальноосвітніх шкіл у соціально-педагогічній діяльності

Інституційне і організаційне забезпечення профілактики девіантної поведінки дівчат є практичною реалізацією синергетичного підходу, відображає різні рівні (Рис. 2), стосується засобів і соціально-педагогічних умов упровадження системи. Зокрема, це:

– розробка і функціонування соціально-педагогічного комплексу закладів, установ, організацій обласного, місцевого підпорядкування, що здійснюють профілактику багатofункціонально, за різними напрямками з використанням усіх можливостей і ресурсів соціальної сфери;

– реалізація технологій соціально-педагогічної діяльності, що диференційовано розроблені за видами девіантної поведінки, видами профілактики;

– багатоаспектна діяльність і значення науково-дослідного центру діагностики і профілактики девіантної поведінки у профілактичному процесі загальноосвітньої школи. Інституційне, організаційне забезпечення профілактики девіантної поведінки дівчат ураховано у визначенні соціально-педагогічних умов реалізації профілактики девіантної поведінки школярів.

3. Синергетичний підхід стосується і загалом системи профілактики девіантної поведінки дівчат шкіл. Згідно з твердженням А. Семенової, методологічна перевага синергетики полягає у тому, що її предмет охоплює всю цілісність універсального процесу самоорганізації як етапів розвитку відкритої системи – виникнення, зміни, самоускладнення в аспекті структурного впорядкування. Відповідно до цієї позиції, така система може певною мірою пристосовуватися формами своєї поведінки до стійкої рівноваги із навколишнім середовищем при деякій випадковості у внутрішній побудові (наприклад, при зміні параметрів, зв'язків із навколишнім середовищем [4]).

Оскільки синергетика досліджує нестійкі, перехідні та складні системи, використання синергетичного підходу під час вивчення соціально-педагогічного забезпечення прав дітей в Україні, а особливо тих, які опинилися у складних життєвих обставинах, в умовах соціально-економічної і політичної криз є цілком виправданим [3]. При такому підході система профілактики девіантної поведінки дівчат є діяльнісною системою як сукупність різних рівнів соціальної дійсності.

У розробці системи профілактики девіантної поведінки дівчат синергетичний підхід передбачає стабільність при зміні додаткових змінних, різних параметрів вихідного соціально-психологічного становища дівчат. Самоорганізація, яка підтримує систему, стосується:

- *відкритості* (здатність приймати зміни, враховувати суспільні тенденції, досягнення науки і практики, зокрема, що стосується науково-методичного забезпечення, діагностико-профілактичного інструментарію);

- *динаміки* (зміни окремих показників ефективності системи, умов реалізації профілактичних заходів, функцій окремих соціальних структур);
- *варіативності* (різна підготовленість суб'єктів профілактичного впливу, динаміка соціального, правового, медичного, педагогічного, психологічного напрямів профілактики, взаємоузгодженість та взаємозамінність методів і форм соціально-педагогічної діяльності).

Загалом, у системі профілактики девіантної поведінки дівчат передбачається необхідність дотримання синергетичного підходу щодо:

- розгляду проблеми девіантної поведінки в усіх її проявах, в усіх її видах з позиції комплексної деформації розвитку і поведінки особи;
- дослідження проблеми девіантності особи шляхом різних підходів до пояснення природи і механізмів виникнення девіацій, взаємозумовленості детермінант;
- врахування соціально-психологічних характеристик і умов розвитку, ступеня деформації особистості, а загалом – єдність внутрішніх і зовнішніх чинників формування особистості;
- об'єктом профілактики є і мікросоціум, і референтне оточення, і соціальне становище, психоемоційне самопочуття, психолого-педагогічні особливості дитини та її поведінка;
- визначення шляхів, способів впливу на поведінку дитини, її оточення у діяльності всіх, хто причетний до соціального виховання дівчат і профілактики девіантної поведінки, що у сукупності посилює їхню ефективність;
- діяльності кожної соціальної структури, взаємодії закладів, установ, організацій, що передбачає єдність соціального, педагогічного, медичного, психологічного, правового напрямів.

Висновки. Отже, існування суперечностей щодо профілактики девіантної поведінки дівчат сьогодні в Україні зумовлює необхідність сформувавши чітку систему роботи. Єдність, взаємозумовленість компонентів профілактичного процесу, спрямованого на поліпшення соціально-психологічних показників становища і розвитку дівчат забезпечуються синергетичним підходом як якісним поєднанням явищ, зв'язків, їх взаємовпливом та посиленням результативності профілактичного процесу. Синергетичний підхід запропоновано стосовно сутнісного розуміння, механізмів формування девіантної поведінки; загальнодержавного інституційного забезпечення, організації профілактики на регіональному рівні, в мікросоціальному середовищі, референтному оточенні; загалом системи профілактики девіантної поведінки дівчат загальноосвітніх шкіл.

Література

1. Віктимологічні аспекти загальної профілактики статевих злочинів в сім'ях, які вчиняються по відношенню до неповнолітніх потерпілих : науково-методичні рекомендації / [авт. кол. ; за заг. ред. Н.Ю. Волянюк]. – К. : Рівне, 2009. – 126 с.
2. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / А.Г. Маслоу. – СПб., 1993. – 112 с.
3. Петрочко Ж.В. Теорія і практика соціально-педагогічного забезпечення прав дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 / Жанна Василівна Петрочко. – К., 2011. – 586 с.
4. Семенова А.В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : [монографія] / А.В. Семенова. – Одеса : Юридична література, 2009. – 504 с.
5. Слободская Е.Р. Отклонения в поведении и эмоциональные расстройства подростков как факторы школьной дезадаптации / Е.Р. Слободская, Н.Н. Савина // Наука и школа. – 2006. – № 6. – С. 45 – 48.
6. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посіб. / за ред. проф. А.Й. Капської. – К. : ЦНЛ, 2004. – 352 с.
7. Соціологія : підручник [для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. В.Г. Городяненка. – К. : Академія, 2005. – 560 с.
8. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2002. – № 4. – С. 13 – 18.
9. Федорова М.А. Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / М.А. Федорова. – Ставрополь, 2004. – 254 с.

Парфанович Иванна. Синергетический подход в системе профилактики девиантного поведения девушек. Методологическим подходом к профилактике девиантного поведения девушек общеобразовательных школ определено синергетический как усиление эффекта профилактики результате совместного действия, взаимовлияния, согласованности форм, методов, направлений, технологий, направлений работы. Синергетический подход пропагандируется в: сущностного понимания, механизмов формирования девиантного поведения; общегосударственного институционального обеспечения жизнедеятельности и развития девушек, организации профилактики на региональном уровне, в микросоциальной среде, референтном окружении, по месту жительства, учебы, досуга девушек; системы профилактики девиантного поведения девушек общеобразовательных школ.

Ключевые слова: девушки, девиантное поведение девушек, профилактика девиантного поведения девушек, синергетический подход.

Parfanovych Ivanna. The Synergetic Approach to the System of Girls' Deviant Behaviour Prevention. The synergetic approach is considered as the strengthening of prevention effect due to the joint actions, interference, and coordination of forms, methods, trends, technology and tendencies of work, as well as a methodological approach to the prevention of girls' deviant behaviour in secondary schools. The synergetic approach is proposed to apply to: the essential understanding of the mechanisms of deviant behaviour formation; the national institutional support of girls' vital activity and development, the organization of preventive measures on the regional level, in micro-social environment and reference environment by girls' place of residence, education or leisure time; the system of girls' deviant behaviour prevention in secondary schools.

Keywords: girls, girls' deviant behaviour, girls' deviant behaviour prevention, synergetic approach.

Одержано 10.06.2015